

Online ISSN: ۲۴۷۶-۶۸۵۲

مطالعات تاریخ و تمدن ایران و اسلام

Print ISSN: ۲۵۳۸-۶۳۱X

دوره ۸، شماره ۱، بهار ۱۴۰۲

www.irijournals.com

صفحات ۹۷-۱۰۴

نگاهی اجمالی به اهمیت تعلیم و تربیت اسلامی

پرویز احمدی

استادیار گروه زبان و ادبیات، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹ - ۱۴۶۶۵ تهران، ایران

چکیده

هدف از این پژوهش تلاش برای بررسی مفهوم، دیدگاه، اهداف و منابع تربیت در اسلام است. روش پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی بوده و مطالب مربوط به آن از منابع معتبر تاریخی به شیوه کتابخانه‌ای گردآوری شده است. این پژوهش می‌کوشد تا با مطالعه تعلیم و تربیت اسلامی به این پرسش پاسخ دهد که آیا تعلیم و تربیت اسلامی بر عهده تک‌تک افراد است؟ همان‌گونه که می‌دانیم کسب علم به دستور الهی واجب شده است و هدف از تعلیم و تربیت در اسلام، همراهی و ایجاد تعادل در رشد جسمی و روحی نوع بشر است. علاوه بر این، اسلام به تعلیم و تربیت همگانی برای زندگی عملی و ارزش‌های اخلاقی می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: تربیت، تربیت اسلامی، ارزش‌های اخلاقی، مسلمان.

مقدمه

آموزش کاوش ناشناخته‌ها، کشف ایده‌های جدید، برقراری ارتباط با دنیای اطرافمان است. یافتن خود، شناخت نیازهای انسان و انتقال آن شناخت به دیگران است. علاوه بر این، ابزار مؤثری برای ایجاد تغییرات یک انسان، یک جامعه و مردم به سمتی است که توسط اقتدار یک دولت تعیین می‌شود. (محمد علم‌گیر، ۱۳۸۹، ص ۱۱) کسب دانش توسط انسان در اسلام بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. اسلام نگرش متمایز خود را نسبت به تعلیم و تربیت دارد که آموزش ابزاری است که به وسیله آن می‌توان مردم را در سبک زندگی اسلامی تربیت کرد. اسلام تمام جنبه‌های زندگی انسان را که اساساً برای زندگی روزمره انسان مهم است، آموزش می‌دهد.

معنی آموزش

تعلیم و تربیت از کلمه لاتین آمده است که به معنای هدایت دانش‌آموزان یا بیرون‌کشیدن استعدادها، نهفته در آن است. (محمد علم‌گیر، ۱۳۸۹، ص ۱۱) کلمه "educare" همچنین به معنای پرورش است که در آن "educere" به معنای بیرون آوردن و "educatum" به معنای تمرین کردن است.

زبان عربی سه معنای ریشه‌شناختی تعلیم و تربیت را تعریف می‌کند. تعلیم از ریشه «علیما» (دانستن، آگاه شدن، ادراک کردن، آموختن) که برای دلالت بر جستجو یا حک شدن دانش از طریق تعلیم و تعلیم به کار می‌رود. تربیت از ریشه رب (افزایش، رشد، به عقب) مستلزم یک وضعیت پرورش معنوی و اخلاقی مطابق با خواست خداوند است و Ta'dib از ریشه aduba (فرهنگ، تصفیه شده، خوش‌اخلاق) نشان‌دهنده رشد رفتار اجتماعی سالم در فرد است. منظور از صوت مستلزم درک عمیق‌تر برداشت اسلامی از انسان است. (خمیس، ۲۰۱۰، ص ۲۴ تا ۲۵) معنای پذیرفته شده جهانی آموزش و پرورش امروزه رشد است، یعنی آشکارسازی مستمر توانایی‌های فرد. این یک فرایند مادام‌العمر است. (فردوسه خان، ۱۹۸۸). این به مثابه پژواک حدیث «کسب علم از گهواره تا گور» است.

بسیاری از محققان تعلیم و تربیت را به شیوه‌های خاص خود تعریف کرده‌اند، به گفته سقراط، «آموزش وسیله‌ای است که به جستجوی حقیقت کمک می‌کند» (راه بهشت، ۱۳۷۸، ص ۲۹). از نظر ارسطو «تربیت فرایندی است که برای ایجاد عقل سلیم در بدن سالم لازم است». امام غزالی می‌گوید: «تربیت فرایندی است که فرد را قادر می‌سازد بین حق و باطل، خوب و بد تشخیص دهد. رفتار درست و اعمال زشت». (محمد آصفی، جان میلتن، شاعر مشهور انگلیسی، آن را به‌عنوان ابزاری تعبیر می‌کند که مردی را برای انجام عادلانه، ماهرانه و بزرگوارانه همه مناصب، اعم از خصوصی و عمومی، صلح و جنگ، مناسب می‌کند. (محمد علم‌گیر، ۱۳۸۹، ص ۱۱) کتاب جهانی دایره‌المعارف آموزش را به‌عنوان فرایندی معرفی می‌کند که طی آن افراد دانش، مهارت‌ها، عادات، ارزش‌ها یا نگرش‌ها را کسب می‌کنند. (کتاب جهانی دایره‌المعارف، جلد ۳، ص ۵۶۱) به طور خلاصه، آموزش روشی نظام‌مند برای استفاده از دانش است. درک معنای گذشته و پیوند دادن پتانسیل‌های آینده

ضوابط تعلیم و تربیت اسلامی

تعلیم و تربیت اسلامی به‌عنوان یک‌رشته دانشگاهی متضمن نظام تفکری است که به طور مستقیم یا غیرمستقیم برخاسته از ارزش‌های اسلامی است. پژوهشگران متعددی در زمینه تعلیم و تربیت اسلامی تلاش می‌کنند تا تعلیم و تربیت اسلامی را تعریف کنند که محب‌الدین، دکتر سعید، ابو‌الرحمن و دکتر مقداد یالگین سخنرانان آن هستند. محب‌الدین ابوصالح تعلیم اسلامی را پرورش و تشکیل یک فرد مسلمان آرمانی تعریف می‌کند که زندگی او از نظر جسمی، فکری و ذهنی متفاوت با آرمان اسلامی همراه شود. محتویات و روش‌های تربیتی وی با ایدئولوژی اسلام گره‌خورده است. ابوصالح دقیقاً تعلیم و تربیت اسلامی را تربیت و آماده‌سازی مسلمان برای زندگی زمینی و جاودانگی خود معرفی کرد. (محب‌الدین ابوصالح، ۱۹۸۲، ص ۵)

دکتر سعید تعلیم و تربیت اسلامی را نسبتاً معرفی کرد. او تعلیم و تربیت اسلامی را اندیشه‌ها و مفاهیم مرتبطی می‌داند که در خود یک طرح فکری بر اساس چارچوب عقیدتی و اخلاقی اسلامی نظام‌مند می‌شوند. این‌گونه افکار، فکری و اخلاقی از نظر

عقیدتی پیوند خورده است و از طریق راهبردها و روش‌های آموزشی به فراگیران مسلمان منتقل می‌شود که در نهایت باعث می‌شود او رفتاری اسلامی داشته باشد. (محب‌الدین ابوصالح، ۱۹۸۲، ص ۶) عبدالرحمن النهلوی تربیت اسلامی را گروهی از آموزش‌های عملی و کلامی می‌داند. اقداماتی که با الهام از علم قرآن و سنت و بر اساس آنها در مسائل مربوط به ایمان است. (محب‌الدین ابوصالح، ۱۹۸۲، ص ۷) دکتر مقداد یالگین از تعلیم و تربیت اسلامی به‌عنوان یک نظام آموزشی مستقل یاد می‌کند که دارای جنبه‌ها، اهداف و روش‌های اساسی متمایز خود است که همگی الهام گرفته از اصول فلسفی است. اصول اسلام. (مقداد یالگین، ۱۹۸۶، ص ۲۴) فرآیندی است که بر اساس آموزه‌های اسلامی نیروی انسانی تولید می‌کند. به ویژه معنویت و اخلاق. این وسیله‌ای است که فرد را قادر می‌سازد تا به قد کامل برسد و ماهیت الهی خود را درک کند. این یک نگرش و آیین نامه رفتاری برای زندگی انسان است. تعلیم و تربیت اسلامی با موضوعات بسیاری از جمله الهیات اسلامی، جامعه‌شناسی، جغرافیا، فلسفه، فرهنگ و تمدن اسلامی سروکار دارد.

هدف از تعلیم و تربیت اسلامی

«و مؤمنان همگی برای جنگ بیرون نروند. از هر لشکری از آنان، گروهی باید بیرون آیند تا آنان (بازماندگان) علم دینی به دست آورند، و چون قوم خود را برگردانند، هشدار دهند، باشد که از بدی بپرهیزند». (قران ۹/۱۲۲)

ابوعبدالله القرطبی، قرآن پژوه برجسته، اهمیت آیه فوق از قرآن کریم را اساس سیاست تعلیم و تربیت اسلامی برشمرد. هدف آن تعلیم و تربیت، جستجوی «تفقه فید دین» بود که در بالا (فکتهال) به‌عنوان معرفت صحیح در دین ترجمه شد. همچنین می‌توان آن را به‌عنوان درک صحیح از دین ترجمه کرد. تعلیم و تربیت اسلامی، درک دین و گسترش اسلام را به‌عنوان دین همه بشریت تجلیل می‌کند. تعلیم و تربیت اسلامی باهدف فهم تعلیم قرآن کریم به‌عنوان اولین گام تربیتی و برقراری ارتباط انسان با خداوند متعال است. هدف از تعلیم و تربیت اسلامی بر کردن سر دانش‌آموز با حقایق نیست، بلکه آماده ساختن او برای زندگی پاک و خالصانه است. این التزام کامل به شخصیت‌سازی بر اساس آرمان‌های اخلاق اسلامی، عالی‌ترین هدف تربیت اسلامی است. (اس. ن. الاطاس، ۱۹۷۹، ص ۱۰۴) هدف عالی تربیت اسلامی، ارائه تجربیاتی است که مبتنی بر مبانی اسلام است که در قرآن کریم و سنت تجسم یافته است که قابل تغییر نیست در کنار اینها، تربیت اسلامی تجربیاتی را در قالب دانش و مهارت ارائه می‌کند. این تجربیات احتمالاً متناسب با تغییرات جامعه تغییر می‌کند. بدون تعلیم و تربیت اسلامی، مسلماً علم بدون مبنای ایمانی و دینی، تربیت ناقص است. تعلیم و تربیت اسلامی تعهد به ارزش‌های اساسی را که در دین و کتاب مقدس مقرر شده است را آموزش می‌دهد. همچنین بر احساس مسئولیت‌پذیری در برابر خداوند متعال تمرکز می‌کند تا مردان بتوانند زندگی خود را به‌عنوان یک بنده وفادار بگذرانند؛ زیرا این امر مستلزم «همسان‌سازی صفات الهی» است که منجر به زندگی توأم با «وحدت، قدرت، آزادی، حقیقت، زیبایی، خوبی، عشق و عدالت» می‌شود. (محمد شریف، ۱۹۷۶، ص ۴۵) نسل‌ها، مشاغل و طبقات اجتماعی در میان افرادی که با یک دین و ایمان مشترک به هم گره خورده‌اند. تعلیم و تربیت اسلامی آگاهی حضور الهی را در عالم یادآوری می‌کند و بشر را به شناخت خداوند و رابطه‌ای که انسان با خالق خود می‌ایستد، نزدیک می‌کند. ذکر این نکته ضروری است که این اهداف تربیت اسلامی را می‌توان به‌وضوح از اهداف آن متمایز کرد. به‌اصطلاح سیستم آموزشی مدرن که بر اساس فلسفه زندگی غربی است. رویکرد تعلیم و تربیت اسلامی در اولین کنفرانس جهانی تربیت مسلمانان که در سال ۱۹۷۷ در مکه برگزار شد، مورد تأیید قرار گرفت و این عبارت از جمله:

هدف تعلیم و تربیت باید رشد متوازن کل شخصیت انسان از طریق تربیت روح، عقل، خود عقلائی، احساسات و حواس جسمانی انسان باشد؛ بنابراین تربیت باید رشد انسان را در همه جهات اعم از روحی، فکری، خیالی، جسمانی، علمی، زبانی چه فردی و چه جمعی تأمین کند و همه جهات را به‌سوی خیر و رسیدن به کمال برانگیزد. هدف غایی تربیت مسلمان، تحقق تسلیم کامل در برابر خداوند در سطح فرد، اجتماع و به‌طور کلی بشریت است. (سید علی‌اشرف، ۱۹۸۵، ص ۴)

منابع معارف اسلامی

منابع تعلیم و تربیت اسلامی هنگامی که از نظر ایدئولوژیک به اسلام مقید باشد، با قسمت متمایز آن مشخص می‌شود که از آن تشکیل شده است. منبع قسمت مابعدالطبیعه در قرآن کریم و سنت معتبر حضرت محمد (ص) (احمد فؤاد الالهوانی، ۱۹۶۰، ص ۷). تعلیم و تربیت اسلامی برگرفته از ارزش‌های اسلامی است که در قرآن کریم آمده و با اقوال مختلف توضیح داده شده است. اعمال حضرت محمد (ص) به این ترتیب آنها نهایی و غیرقابل تغییر در نظر گرفته می‌شوند. قرآن حاوی همه علم است و حضرت محمد (ص) عملاً این علم را بیان و دستور داده و به اجرا درآورده است و راه صحیح را نیز نشان داده است که چگونه می‌توان زندگی را به نحو احسن انجام داد. تعلیم و تربیت اسلامی، انباشت روزافزون دانش ناب علمی است که از طریق اعمال ذهن و قوای نفسانی انسان در محیط مادی پیرامون انسان به دست می‌آید. (علی خالد مداوی، ۱۹۸۹، ج ۱، ص ۱۰) قرآن نیز حاوی دلائل علمی و اندیشه فلسفی است.

اهمیت تعلیم و تربیت در اسلام

تعلیم و تربیت پایه اصلی انسان است و خداوند می‌فرماید: بخوان به نام پروردگارت که آفریده است، انسان را از لخته (قطعه خون غلیظ منعقد شده) آفریده است، بخوان و پروردگارت سخاوتمندترین است که تعلیم داده است. سوگند به قلم آنچه را که نمی‌دانست به انسان آموخت.

تعلیم و تربیت پایه اصلی انسان است که رضایتمندی می‌کند و او را از نابودی نجات می‌دهد. اسلام تنها دینی است که اولین آیه از کتاب مقدس، قرآن با دستور تربیت نازل شده است. اولین کلمه «اقرأ» دستوری است که در زبان عربی به معنای «خواندن» است و بر مفاهیم «تعلیم»، «کاوش» و «روشن طلبی» دلالت دارد. (قران ۱۹۶-۵) این نشان می‌دهد که خواندن (دانش) راهی است برای نزدیک شدن به خالق همه چیزهایی که وجود دارد؛ بنابراین آموزش نقطه شروع هر فعالیت انسانی است. خداوند انسان را آفرید و ابزار کسب علم یعنی شنوایی، بینایی و حکمت را در اختیار او قرارداد. خداوند می‌فرماید: «وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُم مِّنْ شَكْمِ الْمَدْرَاتِكُمْ وَ اَيَعْلَمْتُمْ شَوْعَ وَ بَصَاً وَ الْقُلُوبُ لَمْ يَشْكُرُوْنَ». (قران ۱۶/۷۸) خداوند انسان را نیز خلیفه آفرید. خداوند و آنها را در دنیا فرستاد تا احکام او را برپا کنند. خداوند انسان را بر همه مخلوقاتش تنها با علم و حکمت گرامی داشته است. خداوند انسان را بر همه مخلوقاتش تنها با علم و حکمت گرامی داشته است. قرآن می‌فرماید: «خداوند کسانی را که از شما ایمان آورده‌اند و دانش آموزان را درجات بالا می‌برد». (قران ۵/۱۱) و خداوند در اعصار مختلف پیامبران زیادی را با علم و حکمت در دنیا فرستاد تا راه راست را به گمراهان اسلام نشان دهند. قرآن می‌فرماید: و لوط را (به یاد آر) حکم (حکم و نبوت) و علم دینی را به او دادیم و او را از روستای خباثت نجات دادیم. (اعمال بد، ناپسند و پلید). همانا آنها قومی بودند که به بدی سپرده شده بودند و فاسقون (سرکش و نافرمان خدا) بودند. آن را به حضرت محمد (ص) آموخت تا به مردم بیاموزد. (قران ۲۱/۷۴) قرآن می‌فرماید: خداوند بر مؤمنان نعمت بزرگی بخشید، هنگامی که در میان آنها پیامبری محمد (ص) را از خودشان مبعوث کرد و آیات او را بر آنها تلاوت می‌کرد و آنها را از گناهان پاک می‌کرد. پیروی از او و آموزش آنها به کتاب (قرآن) و الحکمه [حکمت و سنت پیامبر (ص)]، درحالی که پیش از آن. در گمراهی آشکاری بودند. (قران ۲۰/۱۱۴) بیشتر پیامبر از خداوند برای افزایش علم خود خواستند، یعنی حضرت ابراهیم (ع) فرمود: «پروردگارا! حکمت را به من عطا کن و مرا به صالحان ملحق کن». (قران ۲۶/۸۳) پس تعلیم و تربیت در اسلام واجب است؛ زیرا نظام جامع زندگی است. خداوند برای افزایش دانش نیز آموزش داده است. قرآن می‌فرماید: «بگو: پروردگارا! بر علمم بیفز». (قران ۲۰/۱۱۴)

آموزش برای همه در اسلام

هرکس با توجه به توانایی خود می‌تواند تحصیل کند. خداوند انسان را با استعدادها و فضایل نامحدود مورد لطف قرار داده و به شکوفایی این استعدادها از طریق آموزش دستور داده است. بر هر مسلمان اعم از زن و مرد واجب است. اسلام حق تعلیم و تربیت را برای همه بدون تبعیض جنسیتی تأیید می‌کند، (سید نعیم بادشاه، ۱۳۹۱) یعنی قرآن می‌فرماید: کسی که

مطیع خدا باشد و در ساعات شب به سجده یا نماز ایستاده باشد و از آخرت بترسد و به رحمت خدا امیدوار باشد. پروردگارش (مثل کافر)؟ بگو: آیا کسانی که می‌دانند با کسانی که نمی‌دانند برابرند؟ فقط خردمندان هستند که به یاد می‌آورند. (قران ۳۹/۹) آیه همه مردم را مخاطب قرار می‌دهد و اشاره می‌کند که مردم با علم و فهمشان داوری می‌شوند. علاوه بر این، آموزش زنان در بسیاری از روایات قرآن و احادیث مورد تأکید قرار گرفته است.

حضرت محمد (ص) می‌فرماید: «طلب علم بر هر مسلمانی واجب است.» (بخاری، ۲۰۰۰) او همچنین اعضای حاشیه نشین ترین جوامع از جمله کنیزان را تشویق به تحصیل کرد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «کسی که کنیز داشته باشد و به او خوش اخلاقی بیاموزد و تربیتش را بهبود بخشد و سپس او را بدو بیاورد و ازدواج کند، ثواب مضاعف دارد. (به روایت ابوموسی اشعری)» (سنن ابن ماجه). این رویکرد حکایت از اهمیت تحصیل دختر دارد. حضرت محمد (ص) نه تنها مردم را تشویق به تربیت می‌کرد، بلکه احکام تربیت را نیز اجرا می‌کرد. مثلاً در جنگ بدر که حبیب ما حضرت محمد (ص) بر دشمنان پیروز شد و هفتاد نفر از دشمنان به زندان افتادند. این زندانیان افراد باسوادی بودند. پیامبر برای بهره مندی از تحصیلات آنان اعلام کرد که اگر یک زندانی به ده کودک مسلمان خواندن و نوشتن بیاموزد، این به منزله فدیة او خواهد بود و آزاد می‌شود. این اولین مدرسه در تاریخ اسلام بود که توسط خود پیامبر تأسیس شد و همه معلمان آن غیر مسلمان بودند. سنت پیامبر نشان می‌دهد که تحصیل باید هر خطری که داشته باشد دریافت کرد.

آموزش برای زندگی عملی

با تعلیم در اسلام، انسان می‌تواند جایگاه، وضعیت خود، خانواده، مردم، جامعه و جامعه خود را بشناسد. او باید رابطه بین مخلوقات و خالق را که معیارهای هوش و دانش و فضیلت را به کار می‌گیرد، بداند که با واقعیت‌های اساسی زندگی همخوانی دارند. زندگی دینی باید تمرین معمول برای وحدت خداوند و اطاعت عملی از حاکمیت باشد. (کامیزالدین علم و محمد امان الدین مزاهد، ۲۰۰۶، ص ۸۴) این عمل نباید با تمرین اجباری، بلکه با میل رغبتی و خلوص نیت باشد. (سید علی اشرف، ۱۹۸۱، ص ۲۲) عمل به علم در زندگی عملی با اخلاق و اخلاق همراه با امر به معروف و نهی از منکر است. در قرآن به این امر می‌گویند: امر بیل المعروفوا نه یانی منکر. علم باحیا و فروتنی دنبال و عمل می‌شود و به زیبایی و کرامت و آزادی و عدالت می‌انجامد. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «در نیکی و تقوا به یکدیگر کمک کنید و در گناه و تجاوز یکدیگر را یاری نکنید و از خدا بپرهیزید. یقیناً خداوند سخت کیفر است.» (قران ۲/۵) در اسلام؛ آموزش از تفکر و تحقیق علمی حمایت می‌کند. افزون بر این، قرآن پیوسته مشاهده پدیده‌های طبیعی را تشویق می‌کند. در جاهای مختلف بر ضرورت مطالعه طبیعت، ماه، جزرومد، شب، ستاره، روز، گیاهان و حیوانات تأکید می‌کند - همه اینها به گواهی قانون طبیعت و نگرش منطقی ارائه شده است. برای رشد سالم فعالیت فکری ضروری است. قرآن می‌فرماید: «آیا پرندگان را بالای سرشان نمی‌بینند که بال‌هایشان را باز می‌کنند و به درونشان می‌زنند؟ هیچ‌کس نمی‌تواند آنها را حفظ کند مگر (خداوند) الرحمن الرحیم، همانا اوست که مراقب همه چیز است.» (قران ۶۷/۱۹) قرآن نیز می‌فرماید: خورشید روا نیست ماه را بگیرد و شب نمی‌تواند بر روز پیشی گیرد: هر یک (فقط) در مدار خود شنا می‌کند (طبق قانون). هر معامله در باب اعتبار می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده اید، هنگامی که برای مدت معینی قرض می‌کنید، آن را مکتوب بنویسید... و شهادت دهید... و از نوشتن این (قرارداد) کراهت نداشته باشید. کوچک باشد یا بزرگ، با مدت آن: این نزد خدا عادلانه‌تر و برای شهادت مطمئن‌تر، و بهترین راه برای دوری از شک و تردید میان شماست.

آموزش برای ارزش اخلاقی

تعلیم و تربیت در اسلام به عنوان عبادت معرفی شده است. کسب علم عبادت است، قرآن خواندن و تدبیر در آن عبادت است، سفر برای کسب علم عبادت است. حدیث زیر نشان می‌دهد که علم چقدر مهم و ثواب دارد: ابوهریره می‌گوید: هر که در راه علم قدم بردارد، خداوند آن راه را برای او آسان می‌کند و به بهشت می‌رسد. (قران ۳۶/۴۰) و کسانی که در یکی از خانه‌های خدا

(مساجد) اجتماع می‌کنند، کتاب خدا را تلاوت می‌کنند و قرآن را می‌آموزند و تعلیم می‌دهند. آرامشی بر آنان نازل می‌شود و رحمت آنان را فرا می‌گیرد و فرشتگان آنان را احاطه می‌کنند و خداوند آنان را در نزد مقربان خود یاد می‌کند. (قران ۲۸۲/۲) کسی که در انجام کارهای خیر کند باشد، نزول (طولانی) او را به پیش نمی‌برد. (امام مسلم، ۱۳۷۶، باب-۳۵) در حدیث دیگری از عبدالله بن عباس رضی الله عنه روایت شده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: علم و دانش در کنار یک ساعت در شب بهتر از گذراندن تمام شب در نماز است. (سنن ترمذی، ۲۰۰۰، حدیث ۲۵۶) تعلیم و تربیت باعث ایجاد احساس محبت و احترام در قلب مسلمان نسبت به خداوند متعال می‌شود. خداوند در سوره فاطر می‌فرماید: «از بندگانش تنها کسانی که علم دارند، از خدا می‌ترسند. همانا خداوند توانا و آمرزنده است» (قران ۳۵/۲۸). اسلام تنها دین ایدئولوژیک است که ارزش‌های اخلاقی، احساسات تقوا و تفکر درست را در دل هر کس ایجاد می‌کند.

اسلام همه مسلمانان را به تلاش برای کسب علم راهنمایی می‌کند. هدف تعلیم و تربیت اسلامی این است که مسلمان را در راه راست نگه دارد. جلب محبت خدا هدف نهایی زندگی انسان است. (سنن ابوداود، ۱۳۷۵ کتاب علم، باب ۲۵) رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «هر کس برای علم و دانش در راهی حرکت کند، خداوند او را در یکی از راه‌های بهشت به حرکت در می‌آورد. فرشتگان در خشنودی فراوان نزد دانش‌جو، بال‌های خود را پایین می‌آورند، و اهل آسمان‌ها و زمین و ماهیان در آب‌ها برای دانشمند طلب آموزش می‌کنند. برتری عالم بر عابد مانند ماه است در شبی که کامل می‌شود بر بقیه ستارگان. علما وارثان انبیا هستند و پیامبران نه دینار و نه درهم باقی می‌گذارند و فقط علم باقی می‌گذارند و هر که آن را بگیرد سهم فراوانی می‌برد. انسان می‌میرد، اعمالش به پایان می‌رسد، اما سه، صدقه مکرر، یا علم که مردم از آن بهره‌مند می‌شوند، یا پسری وارسته که برای او (متوفی) دعا می‌کند». در مورد تعلیم و تربیت می‌فرماید: «از علم، نیکی و نیکی، از جهل هر چه بد است، هیچ کس بدی را با میل بر نمی‌گزیند و از روی نادانی بد می‌کند» (مسلم، کتاب الوصیات، حدیث ۱۴)

نتیجه

اسلام قانون منضبط زندگی است. در اسلام برابری، آرامش، برادری، سخاوت، محبت و دوستی وجود دارد. همه چیز از شئون اخلاقی اسلامی است. اسلام به کسب دانش و استفاده از آن به نفع بشریت تشویق می‌کند. تعلیم و تربیت باید برای رسیدن به هدف غایی انسان که رضایت خداوند است از دین راهنمایی بگیرد. پس تربیت در اسلام امری جامع است که موجب رشد هماهنگ ذهن، جسم و روح می‌شود؛ زیرا محور تربیت در اسلام هم اخلاق است و هم معرفت و حکمت. اخلاق، ذهن انسان را تصفیه می‌کند و بین ذهن و بدن رابطه ایجاد می‌کند.

فهرست منابع

۱. قران کریم
۲. ابوداود سلیمان عشاء، سنن ابوداود، (کنپور: المطبع المجیدی، ۱۳۷۵ هجری).
۳. ابوعبدالله محمد بن یحیی بن ماجه، عسنان بن ماجه.
۴. ابویسسا محمد بن عیسا، الجامع الترمذی، (عرب سعودی، داروس سلام، ۲۰۰۰)
۵. احمد فؤاد الاهوانی، التریبه الاسلام. (قاہرہ، دارالمعارف، ۱۹۶۰)
۶. اس. ن. الاطاس، اهداف و مقاصد تعلیم و تربیت اسلامی، (لندن: هودر و استراتون، ۱۹۷۹)
۷. امام ابوعبدالله محمد بن اسماعیل بخاری، الزمی الشاهیخ البخاری، (عربی، داروس سلام)
۸. امام مسلم بن حجاج الکشیری، شاهی مسلم، (دهلی: المکتبه رشیدیہ. ۱۳۷۶ هجری).
۹. ....، از راه بهشت، چاپ اول، ۱۳۷۸.
۱۰. خمیس، محمد حافظ و صالح، محمدجودی، فلسفه و اهداف تعلیم و تربیت در اسلام. در: کنفرانس منطقه ای تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۴ تا ۲۵ ژوئیه ۲۰۱۰.
۱۱. دکتر فردوسه خان، اصول قرآنی آموزش، (داکا، بنیاد اسلامی بنگلادش، ۱۹۸۸).
۱۲. سید علی اشرف، افق‌های جدید در آموزش مسلمانان، (کمبریج: هادر و استراتون، ۱۹۸۵).
۱۳. سید علی اشرف، فصلنامه معارف اسلامی، ج ۱، شماره ۱، مرکز جهانی تعلیمات اسلامی و دانشگاه ملک عبدالعزیز، مکه، اکتبر ۱۹۸۱.
۱۴. سید نعیم بادشاه، مفهوم اسلامی تعلیم و تربیت، مجله بین المللی تعلیم و تربیت و علوم اجتماعی، ش، آبان ۱۳۹۱.
۱۵. شمس‌العلم و زهیرالاسلام، اسلامر شیخ‌خادورشون، مجله مطالعات اسلامی دانشگاه داکا، جلد ۱. شماره ۱. ژانویه-ژوئن ۲۰۰۷.
۱۶. علی خالد مداوی، تعلیم و تربیت اسلامی: به سوی دیدگاهی جامع، مجله دانشگاه ملک سعود، جلد ۱. علوم تعلیم و تربیت (۱، ۲) ۱۹۸۹.
۱۷. کامیزالدین علم و محمد امان الدین مزاهد، آموزش غیررسمی اسلامی و نقش آن در توسعه منابع انسانی در جامعه: ارزیابی نظری، مطالعات IIUC، 3-Vol-1813-7733، ISSN، دسامبر ۲۰۰۶.
۱۸. کتاب جهانی دایره المعارف، ایالات متحده، جلد ۳.
۱۹. محب‌الدین ابوصالح، میغداد یالگین و عبدالرحمن النهلاوی. دیراسطفی التریبه الاسلامیه. (ریاض: دانشگاه اسلامی محمد سعود، ۱۹۸۲).
۲۰. محمد آصف، دکتر محمد مشتاق خان و خالد زمان، مطالعه تطبیقی روش‌های تحلیلی و ترکیبی تدریس ریاضیات.
۲۱. محمد شریف، معارف اسلامی و تربیتی، (لاهور: اشرف دار، ۱۹۷۶).
۲۲. محمد علم‌گیر، نگاهی تحلیلی به تعلیم و تربیت نوین و اسلامی، (داکا، انتشارات احسن، ۱۳۸۹).
۲۳. مقداد یالگین، الجوانیب الاساسیافی التریبهی -اسلامیه (بیروت. المعوسات الریحانی، ۱۹۸۶).

An overview of the importance of Islamic education

Parviz Ahmadi

Assistant Professor, Department of Language and Literature, Farhangian University, PO Box 889-14665 Tehran, Iran

---

Abstract

The purpose of this research is to investigate the concept, perspective, goals and sources of education in Islam. The research method is descriptive-analytical and the related materials are collected from reliable historical sources in a library manner. This research tries to answer the question of whether Islamic education is the responsibility of each individual by studying Islamic education. As we know, the acquisition of knowledge is obligatory by divine command and the purpose of education in Islam is to accompany and create balance in the physical and spiritual growth of mankind. In addition, Islam educates everyone for practical life and moral values.

Keywords: education, Islamic education, moral values, Muslim.
